

ding. Vaak komt aan de orde de inhoud van week- en maandbladen, zoals *De Bazuin*, *De Standaard*, *De Heraut*, *De Hoop des Vaderlands* (weekblad voor Christelijk Nationaal Onderwijs, 1868-1873). Niet te vergeten de *Nederlandsche Gedachten*, oorspronkelijk door Groen bestemd voor commentaar op het 'buitenland'. Maar Groen betoonde zich daarin nooit een pur sang politicus. Eigenlijk ging het, juist als hij over de grenzen heen kijkt, steeds over 'beginse-len', onmisbaar voor elk land. Daarbij dacht hij allereerst aan eigen natie, zijn courant heette *De Nederlander*. Hij roept ons volk op, zijn bestemming te bereiken langs de lijnen van het Evangelie.

Voordeel van een briefwisseling met medestanders is dat niet met zakelijke uiteenzetting wordt volstaan. Groen vertrouwde zijn vrienden en aarzelde daarom niet soms uiting te geven aan persoonlijke emoties. Ontroerend zijn diverse uitingen van wanhoop. Bittere teleurstelling onderging hij bij gebrek aan medewerking waar hij juist positieve verwachtingen had gekoesterd.

Het is overigens spijtig dat correspondentie met echte tegenstanders vrijwel ontbreekt.

Mw. Van Essen heeft zich niet slechts een ijverig documentaliste betoond. Van tijd tot tijd heeft zij zich ook aan geschiedschrijving gewaagd, ik denk in navolging van mw. dr M.E. Kluit wier vertelstijl zij zich eigen gemaakt lijkt te hebben. Mw. Van Essen schrijft even deskundig als eenvoudig over Groen temidden van hen die invloed op hem uitoefenden of die hij beïnvloedde. Zij is dan vanzelfsprekend niet karig met citaten.

Enkele vrienden hebben het verschijnen van haar magnum opus aangegrepen voor de publicatie van een zevental artikelen van haar hand over het Reveil. De titel van de paperback is ontleend aan F.C. Gerretson. De verantwoordelijkheid berust bij de Vereniging van christen-historici die samen met uitgeverij Groen de bundel presenteerde als eerste in een nieuwe serie, de TRANSPARANT-Reeks.

Kennelijk kan daarbij ingespeeld worden op belangstelling bij een vaderlands publiek dat houdt van traditionele, degelijke en gezellige – in de beste zin van het woord – geschriften op het gebied van de kerkgeschiedenis. Mevrouw Van Essen ontving de eer, hierbij de spits af te bijten. Enige prekerigheid in de verhalen stoort daarbij niet. De auteur wil en mag haar overtuiging laten blijken. Dat gebeurt meestal kort en krachtig, bijvoorbeeld op bldz. 60 waar zij schrijft dat de negentiende eeuw soms teveel had van wat men nu te weinig heeft.

P.L. Schram